

1. Бодріяр Ж. Симулякри і симуляція / Жан Бодріяр ; [пер. з фр. В. Ховхун]. – К. : В-во Соломії Павличко “Основи”, 2004. – 230 с.
2. Дичковська Г. О. Україна сакральна: ідеологія українського буття / Г. О. Дичковська // Гілея : зб. наук. пр. / гол. ред. В. М. Вашкевич. – К., 2008. – Вип. 14. – С. 205–212.
3. Донченко О. Архетипи соціального життя і політика (глибинні регулятиви психополітичного повсякдення) : монографія. / Олена Донченко, Юрій Романенко – К. : Либідь, 2001. – 334 с.
4. Лоренц К. Так называемое зло : К истокам агрессии / Конрад Лоренц ; [пер. с нем. И. Андрущенко]. – К. : Знання, 2011. – 351 с.
5. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. – Т. 2. – К. : Аконт, 2008. – С. 303.
6. Сковорода Г. Пізнай в собі людину [пер. М. Кашуба ; пер. поезії В. Войтович] / Г. С. Сковорода. – Львів : Світ, 1995. – С. 63–104.
7. Фромм Е. Мати чи бути? / Е. Фромм ; пер. з англ. – К. : Український письменник, 2010. – 222 с.

УДК 17.036.2:159.923

ББК 87.711.5

Надія Томюк

ІДЕЯ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В ЕТИЧНИХ ПОГЛЯДАХ БОРДЕНА ПАРКЕРА БОУНА

У статті на основі аналізу філософських праць Бордена Паркера Боуна розглянуто ідею “самореалізації особистості”, постановку й розробку проблеми співвідношення людини і суспільства, розкрито центральну ідею гуманістичного оновлення суспільства й накреслені мислителем окремі шляхи її реалізації: моральне самовдосконалення громадян має привести до суспільства гармонії.

Ключові слова: самореалізація, американський персоналізм, Бостонська школа американського персоналізму, персона сотворенна і персона несотворенна, моральне самовдосконалення.

Упродовж ХХ ст. різні аспекти особистості вивчались у рамках багатьох течій і напрямів філософії: психоаналізі (З. Фройд, Е. Фромм), екзистенціалізмі (Ж.-П. Сартр, А. Камю, К. Ясперс), Франкфуртській школі (Т.В. Адорно, М. Горкгаймер), постмодернізмі (Ж. Лакан, Е. Еріксон) тощо. На відміну від цих науковців, для персоналістів проблема особистості стала наріжним каменем теоретизування і практики.

Проблема особистості є центральною для персоналізму, у межах якого вона визнається первинною творчою реальністю і найвищою духовною цінністю. Персоналізм, як і саме поняття “особистість”, не є винаходом ХІХ ст., проте, перефразувавши вислів М. Шелера, ми маємо підстави сказати: ще ніколи в історії особистість не була настільки проблематичною для себе, як за сучасної доби. У деяких психологічних школах ХХ ст., насамперед соціоцентричних, особистість витлумачується як соціальна маска індивідуальності.

Індивідуальність – це основна системостворювальна ознака особистості, відображення соціального суб’єкта в єдності загального, особливого та індивідуально неповторного [3, с.76].

Сутністю індивідуальності особистості є її цілісність, яка проявляється як певне ставлення особистості до світу. Як індивідуальність, особистість не може заховатися за нормативністю будь-яких своїх значущих суспільних дій. У процесі життєдіяльності індивід прагне адекватного, повного розкриття надбаних сутнісних сил, самореалізації власної індивідуальності.

Термін “самореалізація” (self-realization) уперше згадується в “Словнику з філософії та психології”, виданому 1902 р. у Лондоні: “Самореалізація – втілення можливостей розвитку Я. Таке визначення відповідає доктрині, за якою найвищим кінцевим результатом розвитку є самореалізація або самовтілення” [16, с.512].

Вітчизняна наука виділяє декілька аспектів аналізу проблеми самореалізації особистості: психологічний, філософський, соціологічний, фізіологічний, педагогічний.

Самореалізацію розглядають як природну тенденцію, психологічну потребу, неодмінну мету особистої активності й результат життєдіяльності людини в об'єктивному чи суб'єктивному світі [5, с.6–9].

На думку Л. Коростильової, “самореалізація – це втілення можливостей розвитку Я за допомогою власних зусиль, співтворчості, співпраці з іншими людьми (близьким і віддаленим оточенням), соціумом і світом у цілому” [2, с. 8].

У цілому, процес самореалізації людини визначають як “об'єктивацію її сутнісних сил”. Самореалізація людини “вносить у світ особливий вимір порядку, особливу форму раціональності – раціональність, яка “починає з себе” [1, с. 87].

Г. Нестеренко “єдиною метою самореалізації людини вважає створення у зовнішньому середовищі об'єктів, які відповідають внутрішньому світу конкретного індивіда”. Самореалізація – “діяльність заради самого процесу упредметнювання” [4, с. 63].

З початку ХХ ст. у рамках різних філософських шкіл Західної Європи (як реакція на посилення відчуження та процеси універсального знелюднення світу в системі капіталізму) сформувалась етика самореалізації особистості. Її представники – Б. Бозанкет, Дж. Маккензі, Е. Муньє, Б. Кроче та інші – розглядають індивіда як істоту з унікальним внутрішнім світом. Сенсом життя людини вважають самовтілення особистості, а єдиним критерієм істинності останнього – моральні цінності самого індивіда, причому вчинки особистості можуть і не узгоджуватись із суспільними нормами [6, с.384].

Ідеї етики самореалізації знаходять своє втілення в представників американського персоналізму: Б. Боуна, М. Калкінз, У. Хоккінга та ін.

Незважаючи на очевидну взаємозалежність процесів індивідуальної самореалізації та особливостей розвитку суспільства, до ХХ ст. проблема самореалізації особистості не вирізнялася в окреме питання етики. Вона була органічно вплетена в коло питань особистості та суспільства, а різні погляди на зміст особистісної самореалізації зустрічаємо в працях більшості мислителів, починаючи зі стародавньої філософії.

Дослідження феномену самореалізації пов'язане зі смисложиттєвими проблемами людини. Потреба в самореалізації підкреслюється багатьма вітчизняними та зарубіжними дослідниками. Як одна з фундаментальних потреб людини, вона розглядалася класиками марксизму; до феномену самореалізації звертались екзистенціалісти С. К'єркегор, А. Камю, Ж.-П. Сартр і М. Хайдеггер; у гуманістичній психології А. Маслоу і К. Роджерса проблема самореалізації особистості постала як самоактуалізація. До найбільш значних філософських досліджень проблеми цінностей і самореалізації належать праці І. Канта, Н. Гартмана, А. Гелена, Е. Кассіра, Г. Плеснера, В. Франкла, М. Шелера. Ця тема в різних аспектах розглядалася в публікаціях К.А. Абульханової-Славської, Б.Г. Ананьєва, Г.С. Батищева, Р.А. Зобова, Є.В. Ільєнкова, А.К. Ісаєва, І.Н. Когана, І.С. Кона, Л.А. Коростильової, А.Н. Леонтьєва, А.Ф. Лосєва, М.К. Мамардашвілі, А.Г. Москаленко, Є.П. Нікітіна, Л.В. Скворцова, І.Т. Фролова, Н.Є. Харламенкова, Г.А. Цукерман, Г.А. Чернявської та ін. У працях українських філософів Є.К. Бистрицького, С.О. Заветного, І.В. Мартинюка, Л.В. Сохань, В.Г. Табачковського, В.О. Тихоновича та інших розглядаються онтологічні засади діяльності людини, взаємозв'язок соціального й особистісного самоуправління, роль суперечностей у самореалізації особистості, проблеми цілепокладання та свідомого вибору життєвого шляху.

Проблематикою американського персоналізму займалися Ч.С. Бартнік, Н. Кларк, Дж. Кросбі, Б. Гацка, Е. Козак. Зокрема, Ч.С. Бартнік у своїй праці “Персоналізм” розглядає становлення й еволюцію американського персоналізму на основі ідей таких американських філософів, як Р. Флюелінг, Дж. Говісон, Б. Боун. Дж. Кросбі досліджує американський персоналізм у його порівнянні з екзистенціалізмом.

Проблема цього дослідження полягає в тому, що вивченню філософії персоналізму присвячено чимало робіт, проте проблемне коло питань з етики самореалізації як самостійної філософської течії західної філософії недостатньо представлене у вітчизняному науковому просторі. Водночас, з огляду на актуальність проблеми самореалізації особистості, є потреба дослідити етику самореалізації як самостійний напрям теорії моралі крізь призму історичного ракурсу, в аспекті розвитку філософії американського персоналізму кінця XIX – початку XX століття, зокрема в поглядах засновника Бостонської школи американського персоналізму Бордена Паркера Боуна.

Метою нашої статті є розгляд та осмислення проблемного кола питань етики самореалізації особистості на основі доступної нам творчої спадщини представника раннього американського персоналізму Б.П. Боуна. Поставлена мета передбачає й зумовлює розв'язання таких дослідницьких завдань: розглянути персоналістські ідеї Б. Боуна у світлі ідей американського персоналізму, розкрити проблему самореалізації особистості в персоналі стичній концепції та висвітлити етичний зміст поглядів мислителя.

На основі аналізу багатьох визначень філософії особистості можна окреслити її головні риси. Персоналізм є концепцією людини, йому притаманні неоднорідність, багатовекторність. Незважаючи на декларативну відкритість, у більшості випадків персоналізм має теїстичну основу; його провідна ідея полягає в неповторності та максимальній цінності людини; тому він і пропонує вивчення особистості з метою реалізації її розвитку. Персоналізм виступає за обґрунтування нового типу людської життєдіяльності й спільності. Це концепція людини, що здебільшого ґрунтується на християнському теїзмі (поряд із прекрасними прикладами агностицизму Мак Таггарта, атеїзму та іншими явищами), але відкрита для будь-яких інших позицій, які визнають неповторність і цінність людської індивідуальності, готові вивчати засади її розвитку й сприяти йому, а також обґрунтувати спільність на засадах взаємодії особистостей.

Вихідна неоднозначність і багатовимірність уживання поняття “персоналізм” приводять до обґрунтування цього феномену різноманітними способами й побудови різного роду класифікацій. Слово “персоналізм”, з точки зору Е. Брайтмена, використовується різними способами: логічним, метафізичним та етичним. Етичне використання терміна знаходить своє втілення в етиці “особистості”, самореалізації або перфекціонізму [13, с.257].

Згідно з етикою самореалізації, Бог дав людині закон активності не покаранням, а як зняття, самоформування, а ідеал моральної самореалізації особистості має стати практичною, а не суто споглядальною цінністю. Спільним для різноманітних варіантів етики самореалізації є те, що всі вони розглядають мету моральної діяльності як реалізацію індивідом свого внутрішнього “Я”, окремого від “Я” всіх інших людей. Множинні індивідуальні “Я” теоретики етики самореалізації включають у деяку всеохоплюючу систему “абсолютного “Я” (яку іноді трактують як Бога), стосовно якої перші виступають частинами єдиного цілого. За допомогою такої системи утверджується гармонія інтересів: кожна людина, керуючись вимогами своєї індивідуальності, служить цілому, тобто суспільству [6, с.384].

Як самостійний філософсько-теоретичний напрям, персоналізм виник у кінці XIX ст. у Сполучених Штатах Америки й у першій чверті XX ст. у Франції, ставши одним із напрямів критики й подолання класичної традиції європейської філософії. В Америці це був ідеалістичний персоналізм, прагматичний і пов'язаний з ідеалами американської демократії. Засновником цього напрямку визнають професора філософії Бостонського університету Б. Боуна¹. Б. Боун обґрунтував персоналізм як розроблену

---

¹ Таку думку висловлюють Дж. Левлі, В. Муелдер, С. Донеллі, К. Шмісінг, Б. Гацка. Хоча можна зустріти й інші думки, наприклад у дослідженні Я.О. Бенгтсона.

онтологічну, гносеологічну систему в американську філософію й теологічну науку завдяки своїй книзі “Персоналізм”, виданій 1908 року. Він об’єднав навколо себе однодумців-учнів, які продовжили надалі розвиток школи, серед них: Е. Брайтмен, А. Кнудсон, Ф. Макконел, Дж. Коу, а згодом Муелдер, П. Берточчі, психолог В. Олпорт та ін.

Окрім вищезгаданої Бостонської школи розвивається і Каліфорнійська під проводом учня Б.П. Боуна – Р. Флюеленга, який розпочав у 1920 р. видання журналу “Персоналіст: журнал філософії, теології та літератури”. Він видавався аж до 1979 року і став своєрідним форумом для всіх мислителів-прихильників персоналістичних ідей.

Як зазначає Т. Буфорд, американські представники особистісної філософії у своєму розумінні й використанні терміна “персоналізм” були послідовниками або Б. Боуна, або Дж. Хауісона, або Дж. Ройса [14]. Серед інших мислителів цієї течії: М. Калкінс, У. Хоккінг, П. Берточчі, Дж. Левлі, Е. Козак, р.Оказье, Дж. Кросбі, М. Лютер Кінг та ін.

Головним представником бостонської школи американського персоналізму вважають Б.П. Боуна. Серед основних джерел його філософії виділяють: ідеалістичний акосмізм, представлений Дж. Берклі; неокантіанство, витоки якого йдуть від філософії І. Канта, філософські припущення німецького ідеаліста Р.Г. Лотце [7, с.95].

Дослідники філософської спадщини американського філософа зазначають, що погляди Бордена Паркера Боуна досить подібні до поглядів Германа Урліці [17, с.50–51] та Уільяма Джеймса [17, с.52–53]. Коріння його персоналізму також слід шукати в августинсько-картезіанському утвердженні себе (*cogito ergo sum*) і філософії Готфріда Вільгельма Лейбніца [17, с.59]. Сам же батько Бостонської школи персоналізму позиціонував себе теїстичним ідеалістом, персоналістом, трансцендентальним емпіриком, ідеалістичним і реалістичним ідеалістом [12, р.10]. Розмірковуючи про еволюцію його поглядів, зазначають, що його філософія еволюціонувала від сенсуалізму через об’єктивний ідеалізм, трансцендентальний емпіризм та кантівсько-беркліанський суб’єктивізм [17, с.56–60].

Згідно з філософськими поглядами Берклі, весь світ й оточуюча реальність є емпіричним світом осіб; Імануїл Кант, у свою чергу, вважає, що простір і час є елементами наших почуттів і сприймань; Лотце постулює ідею, що головною метою і керівним принципом світу є особовий дух. Представлені вище ідеї мали фундаментальне значення для філософії персоналізму, створеної Борденом Паркером Боуном [7, с.95]. Філософські погляди американського мислителя мали значний вплив на європейський ідеалізм, представлений такими мислителями, як Дж. Говісон, Ж. Ле Монтен, Дж. Морріс, У. Хоккінг. Слід зазначити, що одним із найважливіших джерел персоналізму Б. Боуна передовсім, був німецький ідеалізм [15, с.36].

У своїх працях Б.П. Боун визначального значення надає природі речей, реальності та атрибутам особи, характеру нествореної і створеної осіб. Так, зокрема, розкриваючи питання характеру й атрибутів особи, американський мислитель зазначає, що персона є вільною й відповідальною, саме тому вона існує як найвища створена цінність. Людська особа знаходить своє пояснення тільки в персональній концепції Бога. Борден Паркер Боун також стверджував, що людська особа є розумною, одиничною тільки як дійсність, яка сама розвивається й таким чином доповнюється в інших особах і речах. Американський персоналіст пояснював, що людська особа насамперед є фактом: безпосередньо доступним, самоочевидним і таким, що не потребує ніяких доведень. Особа є первинною основою будь-якої дійсності. З одного боку, дійсність загалом створена для особи й осіб, а з іншого – кожна особа з часу появи існує сама по собі, сама в собі й сама для себе. Мова йде радше про дійсність, ніж про буття як буття. Природа буття, на думку Б. Боуна, є ідеальною, творчою, вічною, вільною, моральною і

колективною. Кожна особа мусить бути головним джерелом своєї діяльності й творити сама себе. І вона – за Богом – найвища мета всіх діянь [9; с.24].

За словами польського дослідника А. Ястржебського, “Боунові вдалося об’єднати дві характерні тенденції тогочасної думки Америки: ідеалізм (як сама собою зрозуміла зацікавленість духовним фактором) і прагматизм, що вимагає посилення на практичне життя, суб’єктивні переконання відповідно до особистісних і соціальних переваг” [17, с.52].

У персоналістичній філософії Б. Боуна знаходять своє втілення ідеї права людини, практики методизму й відмови від еволюційного, натуралістичного та матеріалістичного розуміння особи [17, с.19–25]. Також простежуються деякі елементи прагматизму, характерного американському методу й стилю мислення [17, с.51–53].

Борден Паркер Боун є прихильником так званого індивідуального персоналізму, який коротко можна описати так:

а) найвищою цінністю після Особи Несотвореної (Абсолюту) володіє людська особа (сотворена), якій належать атрибути свободи й відповідальності;

б) тільки особиста концепція Божої Особи пояснює джерело всього створеного існування, якою є і людина;

в) особу слід розуміти як окреслену реальність, яка в пошуку свого власного завершення в інших людях і матеріальних речах проходить динамічний процес свого розвитку;

г) реальність заснована на існуванні різних людей, окремих осіб, які живуть у суспільстві, спільному світі, механізм якого залежить від кінцевої свідомості;

д) оточуюча дійсність є нічим іншим, як набором ідей, структурованих Космічним Розумом [8, с.126–127].

Б. Боун окреслює чотири властивості особи: свідомість свого Я, розум, свободу і творчість. Поняття особи він виводить з ідеалістичного поняття людського Я: свідомого, самосвідомого й духовного. Становить воно незначну монаду людського духу. Особі (персоні) притаманні присутність духу, здатність до рефлексії та духовне самоокреслення. Основною властивістю особи в персоналізмі засновника бостонської школи є розум, завдяки якому персону може пізнавати й творити. Інтелектуальне життя, як стверджував американський персоналіст, доповнюється динамікою волі й свободи в рамках реальних ситуацій і можливостей.

Розум і свобода разом утворюють можливість для реалізації творчості й моральності. Найглибшим змістом особистого життя є моральність і моральне добро. Свобода в розумінні Б.П. Боуна – це здатність керувати собою, створення планів, постановка цілей, ідеалів і діяльність у напрямі їх реалізації. Свобода людини визначається законами Абсолюту [17, с.155–162].

Найважливіше завдання творчої особи – жити відповідно до кінцевої мети людського існування: реалізації універсальних та об’єктивно допустимих моральних цінностей, а отже, прагнення до моральної досконалості, моральної краси, усебічної гармонії й цілісного розвитку особистості та всіх її сфер: фізичної, психічної, соціальної і, звичайно ж, духовної. Таким чином, доповнення внутрішньої моральності слід шукати у зовнішньому творенні сутності відповідно до ідей прагматизму [8, с.128–129]. “Усі значення, усі цінності нарешті повинні бути виражені в термінах свідомого благополуччя живого «Я», інакше кажучи, з точки зору щастя”. Але в персоналістському евідемонізмі “щастя чималою мірою визначається взаємодією особистостей”. Ідеальне моральне благо є позитивним поняттям, “свідомим життям у повному розвитку всіх його можливостей”, і його досягнення полягає у вдосконаленні не тільки індивідуального життя, а й “соціальних відносин” і, таким чином, співтовариства в цілому [10, с.55, с.57, с.69].

У своїй персоналістичній етиці Борден Паркер Боун заклав примат людини над суспільством: “Центр ваги добра лежить усередині самої людини”. Не можна говорити про якесь загальне благо, якщо хоча б одна людина “приноситься в жертву його істотних інтересів або використовується заради нього”. “Людина ніколи не може розглядатись як паливо для обігріву суспільства”. У нашому завзятті проти нашого рідного егоїзму ми не повинні випускати з уваги той факт, що кожна людина має такі самі права, як й інші, і заради моральності спільноти має бути зроблено все для їх підтримки. Як єдину альтернативу теорії сили Боун утверджує моральне “Я” як одиницю цінностей, безумовною самоціллю від якої відходять усі інші значення, “без якого жодна спільнота осіб не може мати ніякої ваги” [10, с.72, с.113, с.199, с.208]. Мається на увазі, що моральна людина, згідно з поглядами американського філософа, є конкретно індивідуальною, на відміну від загальної раціональної особистості Канта.

У світлі неогуманістичного ідеалізму Б.П. Боун говорить про “ідеал людства”. Індивід “не просто конкретна людина А чи Б, він також є носієм ідеалу всього людства”. З одного боку, обов’язок самовизначення, який у деякому сенсі має “посісти першість в етиці”, полягає у відношенні двох власних позитивних і негативних орієнтацій до ідеалів у власному житті, у розвитку та їхній реалізації відповідно до розгортання їхньої сили. Але, з іншого боку, ідеал залежить не тільки від реалізації найвищого ступеня власного “Я”, кращих своїх рис. Абсолютно очевидно, що особа може реалізовуватися тільки за умови індивідуальності, унікальності, адже сама “індивідуальність є онтологічно первинною й не залежить від ідеалу безликого Універсуму”. Це стає абсолютно очевидним у поглядах засновника Бостонської школи американського персоналізму на суспільство. Ідеал суспільства не може бути “втіленням морального порядку у світі”, метою людського розвитку, розглядаючи індивідуальне існування тільки як “матеріал для заповнення соціальної форми, яка має вищу цінність у собі”. Суспільство відіграє важливу роль. Хоча воно має владу й може використовувати примус у своїх сферах законно, проте “фізична особа є єдиною конкретною реальністю в цьому випадку і... про всі соціальні форми... потрібно судити відповідно до їхнього відношення до реалізації в особистому житті. Сім’я, держава, церква не мають ніякої цінності самі по собі, а тільки у значенні забезпечення максимального добра для живих людей” [10, с.209, с.252]. Ідеал людства повинен містити в собі індивідуальність людини, а не просто бути загальноабстрактним повчанням, скерованим проти неї. Це підтверджує Б. Боун, коли говорить, що “моральне людство чи моральна людська особистість у моральному суспільстві – максимально можливе для нас добро”. Насправді, коли автор “Принципів етики” має на увазі ідеал людства, він відносить його не до чогось колективного, рівномірної реалізації за видами, а за певною вищестію людських якостей, які людина повинна й може самостійно реалізувати. Це стає очевидним, коли “ідеал людства” він замінює “людським ідеалом”: “Усецілий закон нашого обов’язку повинен включати в себе як людський ідеал, так і закон соціальної взаємодії” [10, с.69, с.111].

Розуміння первинності конкретної індивідуальності стосовно реальності й цінності, а також з точки зору моральної та аксіологічної універсальності й об’єктивності наповнює всю етику, соціальну та політичну філософію Б. Боуна.

Персоналізм Боуна є суто сучасним явищем, і, як таке, воно містить не тільки багато актуальних філософських елементів, а й частину більш загального гуманізму, чого немає в класичній християнській ортодоксії і що відрізняє його від попередніх інтелектуальних течій, в інших відношеннях з якими він має багато спільного. У вступній частині “Принципів етики” він зазначає: “У той час як великі натхнення життя відбуваються з християнського світогляду, конкретні форми обов’язку повинні бути віднайдени в основному, справжньому житті”.

У поглядах Бордена Паркера Боуна гуманістичний елемент тісно переплетений з релігійними уявленнями. Згідно із твердженням персоналістичного евдемонізму, “реалізація людських можливостей є... єдиною можливою концепцією людського блага”. Він тут же продовжує, що це “правильно, навіть якщо ми приймаємо містичний релігійний погляд, як, наприклад, те, що Бог є вищим благом, тоді стає очевидним таке неявне припущення, що таким чином ми повинні досягти найвищого й справжнього духовного життя”. Аналізуючи установчі обмеження цього життя й цього світу в праці “Принципи етики”, автор доходить висновків, що ідеальне життя вимагає ідеального середовища, яке світ, де істота найрішучішим чином скорилася суєті, ніколи не зможе забезпечити: коли наука зробить усе можливе й коли зло буде врешті подолано, як і раніше, залишаться основні особливості земного життя, фізичний і розумовий розпад, утрата і смерть, і ніхто не зможе заглянути в життя, у якому всі ці речі досягнуть ідеальної форми [10, с.69, с.73, с.204].

Для Б.П. Боуна ці недоліки мають певний сенс, бо “світ – навчальна школа характеру” [10, с.74]. Тільки абстрактне, академічне теоретизування, проблема сумісності болю й страждання з нескінченним добродетям може викликати думку, що доброзичливість могла б зробити нас щасливими відразу й без зусиль з нашого боку, якщо тільки добро в житті полягає лише в пасивному задоволенні, а єдине зло – пасивний біль”. Але життєві цінності виявляються й перевіряються тільки в житті. Таким чином, теодицея американського філософа без жодних сентиментів і зайвої помпезності гідно виражена в його твердженні: “Для всього цього саме життя і є відповіддю. Головне благо життя полягає не в пасивній чуттєвості, а в діяльності й розвитку верхніх діапазонів нашої природи. Сама присутність болю рідко сколихує віру, крім хіба що гладкого й ситого мислителя. Страждання знаходять своє вираження набагато частіше, аніж сцени любові й довіри, що є лише доповненням до розкоші й в основному посідають місце на святах. Біль примножує пізнання, примножує скорботу, але ми не відмовляємося від знання лише для того, щоб його уникнути. Любов теж потребує наполегливих зусиль, але хто б відмовився від любові? Логіка і механічна психологія нічого не можуть вдіяти з фактами на кшталт цих, тільки життя може їх показати й видалити суперечності між ними” [11, р.280].

Підводячи підсумки, можна сказати, що в центрі філософії Б.П. Боуна знаходиться релігійно-етична проблематика. Під впливом кантіанства мислитель відкриває цінність особистості як відправної точки для філософських і теологічних досліджень. На зміну матеріалізму й сцієнтизму поступово приходять нова парадигма, ціннісною орієнтацією якої є людина та її розвиток. Її сутність характеризується такими особливостями:

- індивідуальність;
- самосвідомість;
- вільна дія;
- гідність.

Бостонська школа персоналізму, засновником і головним представником якої є Борден Паркер Боун, проголошує так званий “індивідуальний” персоналізм, який надає великого значення індивідуальній, автономній одиниці, людській особі, конституційованій нествореною особою – Абсолютом. Згідно з концепцією етики самореалізації моральне самовдосконалення особи веде до суспільства гармонії. Особистість покликана й здійснювати альтруїстичну віддачу, й утверджувати та розвивати власну індивідуальність. Ці два, на перший погляд, протилежні акти об’єднуються ідеєю особистості, що забезпечує трансцендентування.

Життя та наукові дослідження Б. Боуна – важливий елемент американської філософії і теології, яка шукала розв’язання в тогочасній суперечці між наукою і вірою.

1. Етичні норми і цінності: проблема обґрунтування / [Т. Г. Аболіна, А. М. Єрмоленко, О. О. Кисельова та ін.]. – К., 1997. – 273 с.
2. Коростылева Л. А. Психология самореализации личности: затруднения в профессиональной сфере / Л. А. Коростылева. – С. Пб. : Речь, 2005. – 222 с.
3. Муляр В. І. Проблема становлення особистості в системі “Індивід – суспільство” : дис. ... д-ра філос. наук. / В. І. Муляр. – Дніпропетровськ, 1999. – 362 с.
4. Нестеренко Г. Особистість у нелінійному суспільстві / Г. Нестеренко. – Запоріжжя : Просвіта, 2004. – 140 с.
5. Нестеренко Г. О. Самореалізація людини як фактор розвитку суспільства: синергетичне бачення / Г. О. Нестеренко // Нова парадигма : альманах наукових праць. – Запоріжжя, 2000. – Вип. 15. – С. 6–9.
6. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. – 7-е изд., перераб. и дополн. – М., 2001. – 719 с.
7. Bartnik Cz. S. Szkice do systemmu personalizmu / Cz. S. Bartnik. – Lublin, 2006.
8. Bartnik Cz. S., Personalizm / Cz. S. Bartnik. – Lublin : Oficyna Wydawnicza ; CZAS, 1995. – 454 s.
9. Bowne B. P. Personalism / B. P. Bowne. – Boston, 1983.
10. Bowne B. P. Principles of Ethics / B. P. Bowne. – New York : Harper and Brothers, 1892.
11. Bowne B. P. Theism / B. P. Bowne. – American Book Company, 1902.
12. Bowne K. M. An Intimate Portrait of Bowne / K. M. Bowne // The Personalist. – 1921. – № 2.
13. Brightman E. S. “The Use of the Word Personalism” / E. S. Brightman // Personalist. – October, 1922. – Vol. III, № 4.
14. Buford T. Personalism / T. Buford. – Режим доступу : http://www.americanphilosophy.org/events/documents/Buford_Personalism.pdf].
15. Buford T. O. Klasyczny Personalizm Amerykański / T. O. Buford // Personalizm. – 2002. – № 3.
16. Dictionary Psychology and Philosophy / [ed. By M. Bacdnin]. – L., 1902. – Vol. II. – P. 512.
17. Jastrzebski A. Pierwszy personalista amerykański. Personalizm Bordena Parkera Bowne’a / A. Jastrzebski. – Lublin, 2008. – 194 s.
18. Schmiesing K. A History of Personalism / K. Schmiesing. – Режим доступу : http://www.acton.org/research/pubs/papers/history_personalism.html.

The article provides an analysis of Borden Bowne’s philosophical works. It focuses on his concept of “human self-realization”, the problem of the human and society correlation. The central idea of society humanistic renovation and ways of its implementation outlined by the philosopher, namely the role of citizens’ moral self-improvement in the formation of a harmonious society are revealed.

Keywords: *self-realization, American personalism, the Boston school of personalism, the Uncreated Person, a created person, moral self-improvement.*